

2020–2021 M. M. LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS PAGRINDINIO UGDYMO PASIEKIMŲ PATIKRINIMO MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO KOKYBĖS ANALIZĖ

I. VERTINIMO KIEKYBINĖS IR KOKYBINĖS ANALIZĖS TIKSLAS

Vykdamas DNR projekto „Švietimo inovacijos ir STEAM sričių plėtra bendrajame ugdyme, įskaitant mokytojų kaitą, kompetencijos gerinimą ir papildomo kvalifikacinio laipsnio įgijimą, skaitmeninio turinio rengimą ir skaitmeninių kompetencijų ugdymą ir STEAM atviros prieigos centrų veiklos plėtrą“ veiklas, buvo iš naujo įvertinta 5000 atsitiktinai atrinktų 2020–2021 m. m. lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo mokinių darbų (teksto suvokimo atvirųjų klausimų ir teksto kūrimo užduočių atlikčių).

Iš naujo darbus vertino standartizavimo procedūras atlikusi ekspertų komanda. Vertinimo iš naujo tikslas – išsiaiškinti vertinimo kokybės situaciją Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, išryškinti vertinimo problemas, siūlyti jų sprendimo būdus ir per tam skirtus mokymus padėti mokytojams tobulinti vertinimo kokybę. Tiek vertinimas iš naujo, tiek po jo atlikta vertinimo kiekybinė ir kokybinė rezultatų analizė tėra moderavimo proceso, skirto užtikrinti darbų vertinimo patikimumui, dalis.

Skelbiama analize siekiama suteikti grįžtamąjį ryšį PUPP organizuojančioms mokykloms ir darbus vertinantiems mokytojams, atkreipti dėmesį į tipiškas vertinimo klaidas, formuoti vertinimo susitarimus ir tokiu būdu didinti vertinimo patikimumą visoje Lietuvoje.

II. BENDRA STATISTINĖ VERTINIMO KOKYBĖS INFORMACIJA

Įvertinus iš naujo 26 proc. teksto kūrimo ir 52 proc. teksto suvokimo užduoties darbų ekspertų siūlomai ir mokyklose skirti įvertinimai visiškai sutapo. Beveik 88 proc. teksto suvokimo ir 52 proc. teksto kūrimo darbų vertinimai sutapo arba skyrėsi vienu tašku, likusių darbų vertinimas skyrėsi daugiau nei vienu tašku.

Skirtumai tarp įvertintų iš naujo darbų ir mokyklose įvertintų darbų detalčiau aptariami komentuojant statistinę informaciją, pateiktą lentelėse ir diagramose.

Pirmoje lentelėje pateikiami atskirų teksto kūrimo užduoties vertinimo pagal atskirus kriterijus ir atvirųjų I ir II srauto teksto suvokimo klausimų vertinimo rezultatai. Rašiniai lentelėje neskirstomi pagal temas. Pirmo srauto teksto suvokimo užduočiai buvo pateikta ištrauka iš Vinco Krėvės apsakymo „Skerdžius“ ir ištrauka iš Alio Balbieriaus esė „Ekologinės etikos ilgesys“ (lentelėje žymima V1). Antro srauto teksto suvokimo užduočiai buvo pateiktas Sigito Gedos eilėraštis „Giesmė apie pasaulio medį“ ir ištraukos iš Dalios Žemaitytės straipsnio „Medijų raštingumas: apie tapatybę ir susitapatinimą“ (lentelėje žymima V2).

1 lentelė. PUPP darbų vertinimo iš naujo rezultatų suvestinė

Kriterijus / klausimas / grupė	Darbų, kurių įvertinimas sutampa su pervertinimu, dalis procentais	Vidutinis skirtumas realiais taškais ¹	Vidutinis skirtumas absoliučiais taškais
Tema	66.5	-0.24	0.42
Pagrindimas	63.7	-0.27	0.44
Individualumas	67.7	-0.14	0.35
Struktūra	80.5	-0.07	0.20
Stilius	60.5	-0.08	0.50
Raštingumas	58.0	-0.38	0.76
Visas rašinys	26.0	-1.17	2.11
V1_2 klausimas	87.7	-0.05	0.13
V1_3 klausimas	81.3	-0.06	0.19
V1_6 klausimas	69.7	-0.14	0.35
V2_1 klausimas	96.1	-0.01	0.04
V2_3 klausimas	83.4	-0.12	0.17
V2_KL_5 klausimas	83.0	-0.07	0.18
V2_6 klausimas	69.1	-0.19	0.35
Visa teksto suvokimo užduotis	52.1	-0.34	0.64
Visi atvirieji klausimai (teksto suvokimas ir rašinys)	19.2	-1.51	2.49

Vertinant rašinį daugiausiai sutapo struktūros vertinimas (80,5 proc. darbų). Mažiausias ir šio kriterijaus vertinimo skirtumas taškais (vertinant iš naujo vidutiniškai mažinta 0,07 taško, arba vertinimas vidutiniškai keitėsi 0,20 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didinimą arba mažinimą). Mažiausiai sutapo raštingumo vertinimas (58,0 proc. darbų). Didžiausias ir šio kriterijaus vertinimo skirtumas taškais (vertinant iš naujo vidutiniškai mažinta 0,38 taško, arba vertinimas vidutiniškai keitėsi 0,76 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didinimą arba mažinimą).

Iš naujo įvertinus atvirojusius teksto suvokimo užduoties klausimus daugiausiai sutapo I srauto antro klausimo (87,7 proc. darbų) ir II srauto pirmo klausimo (96,1 proc. darbų) vertinimas. I srauto antro klausimo vertinimo rezultatas vidutiniškai sumažėjo 0,05 taško (vertinimas pakito 0,13 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didinimą ar mažinimą), II srauto pirmo klausimo vertinimas sumažėjo vidutiniškai 0,01 taško (vertinimas pakito 0,04 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didėjimą arba mažėjimą). Mažiausiai atitiko I srauto šešto klausimo (69,7 proc. darbų) ir II srauto šešto klausimo (69,1 proc. darbų) vertinimas. I srauto šešto klausimo vertinimas sumažėjo 0,14 taško (vertinimas pakito 0,35 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didėjimą ar mažėjimą), II srauto šešto klausimo vertinimo

¹ Neigiamas skirtumas reiškia, kad vertinant iš naujo vidutiniškai mažinama, teigiamas – didinama.

rezultatas vidutiniškai sumažėjo 0,19 taško (vertinimas pakito 0,35 taško, neatsižvelgiant į taškų skaičiaus didėjimą arba mažėjimą).

Pirmoje diagramoje matyti rašinių vertinimo iš naujo rezultatai pagal taškų skirtumus.

1 diagrama. Teksto kūrimo vertinimo iš naujo rezultatai pagal realų taškų skirtumą (atsižvelgiant į taškų skaičiaus, vertinant iš naujo, didėjimą ir mažėjimą)

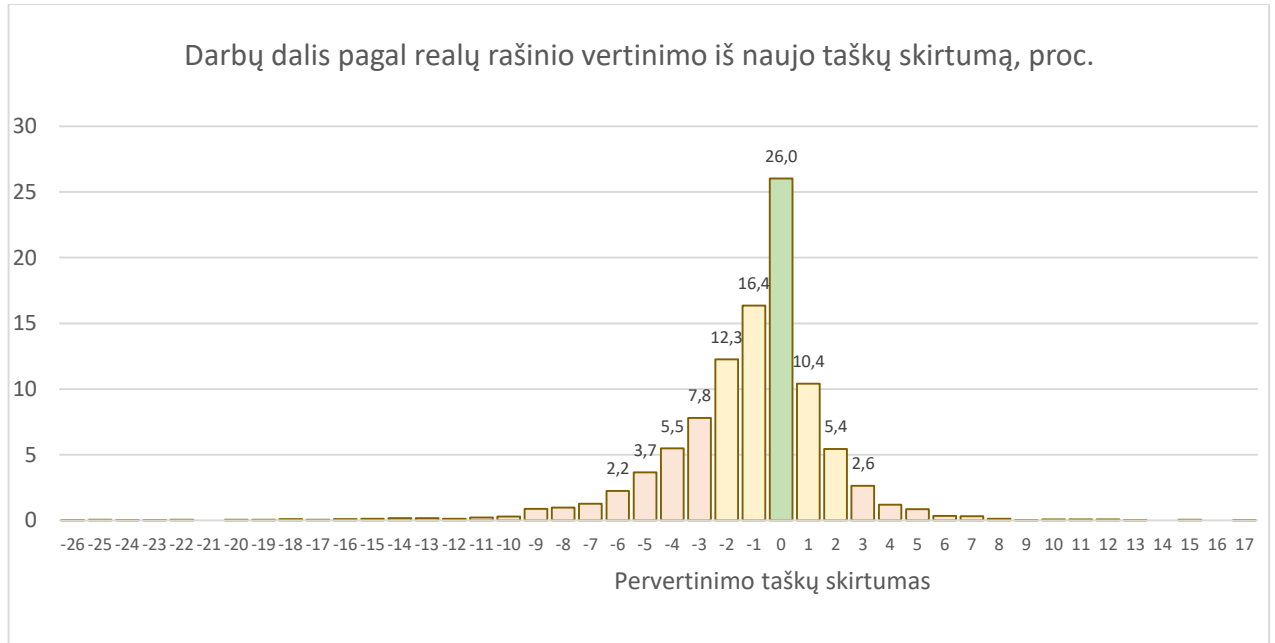

Diagrama rodo, kad 26 proc. visų iš naujo įvertintų rašinių rezultatas nepakito. Vis dėlto labai plati taškų amplitudė rodo ne tik didelės dalies teksto kūrimo darbų rezultatų nesutapimą, bet ir didelį taškų skirtumą: buvo darbų, kuriuos įvertinus iš naujo rezultatas sumažėjo 26 arba padidėjo 17 taškų.

Analizuojant atskirų mokyklų rezultatus, jas galima palyginti pagal sutapčių lygį: pagal tai, kurios dalies atrinktų mokyklos darbų įvertinimai nesiskiria nuo ekspertų siūlomų įvertinimų. Tokia statistika atskirai skaičiuota skirtingo dydžio mokykloms.

2 lentelė. Teksto kūrimo vertinimo iš naujo rezultatų mokyklose suvestinė pagal sutapčių lygį

	Mokyklos mokinių, dalyvavusių dalyko PUPP, skaičius	Mokyklų skaičius	Vidutinis atrinktų darbų kiekis, proc.	Mokyklų skaičius pagal sutapčių lygį, proc.		
				Visi darbai sutampa arba jų skirtumas iki 1 taško	Daugiau nei 75% darbų sutampa arba jų skirtumas iki 1 taško	Daugiau nei 50% darbų sutampa arba jų skirtumas iki 1 taško
Mažos mokyklos	1–10	144	81.5	9.0	24.3	56.9
Vidutinės mokyklos	11–25	192	33.6	13.0	22.9	59.4
Didelės mokyklos	26–100	184	17.8	6.0	21.2	63.6
Labai didelės mokyklos	Daugiau, nei 100	70	16.4	0.0	1.4	71.4

2 lentelėje pateikiamas sutapčių lygis yra skaičiuojamas pagal tai, kurios dalies mokyklos rašinių įvertinimai sutampa arba skiriasi ne daugiau kaip 1 tašku nuo ekspertų siūlomo įvertinimo. 6–13 proc. visų mokyklų, išskyrus labai dideles, visų rašinių įvertinimai sutampa arba skiriasi ne daugiau kaip 1 tašku. Maždaug penktadalyje visų mokyklų, išskyrus labai dideles, su ekspertų siūlomu įvertinimu sutampa arba skiriasi ne daugiau kaip 1 tašku 75 arba daugiau procentų darbų. Labai didelių mokyklų grupėje tokių mokyklų, kur sutapčių skaičius yra didelis, beveik nėra arba yra labai mažai. Darytina prielaida, kad tokiose mokyklose PUPP darbų vertinime dalyvavo ne vienas mokytojas. Minėtose mokyklose priimti sutarimus, standartizuoti vertinimą ir vienodai vertinti yra sunkiau, tad ir vertinimo skirtumai jose yra labiau tikėtini – tai matyti šioje lentelėje.

III. ATSKIRŲ PUPP DALIŲ VERTINIMO KOKYBĖS APTARIMAS

1. Teksto suvokimo užduoties atvirųjų klausimų vertinimas

Analizė rodo, jog daugiausiai vertinimo problemų buvo vertinant abiejų srautų šeštą klausimą, už kurį maksimaliai skiriami 4 taškai,² taškų skirtumas vertinant šį klausimą taip pat buvo didžiausias. Tai sudėtingiausias teksto suvokimo užduoties klausimas: juo vertinami mokinio gebėjimai išsakyti savo požiūrį ir jį argumentuoti abiejų skaitytų tekstų medžiaga.. Dažniausiai vertinimo skirtumą lėmė ne vienodai traktuojamas gebėjimas argumentuoti, sieti abiejų tekstų medžiagą. Bendro pobūdžio aiškinimą be argumentuoto pasirėmimo teksta vertintojai laikė tinkamu argumentavimu ir skyrė 3 arba 4 taškus:

Pritariu, jog žmogaus santykiai su gamta prilygsta žmogaus su žmogumi santykių vertei. Gamta mums suteikia laisvės ir svaros pojūtį viduje. Gamta gali sužadinti jausmus lygiai taip pat kaip ir žmogus. Skirtumas toks, jog gamta suteikia geras emocijas ir energiją, o žmogus gali ne tik suteikti laimę, bet ir ją atimti bei įskaudinti (I srauto 6 klausimas, skirti 4 taškai).³

Atsakyme pritariama duotam teiginiui, tačiau pritarimas nepagrindžiamas skaitytų tekstų medžiaga.

Antro srauto 6 užduotyje prašoma argumentuotai pritarti arba nepritarti abiejuose tekstuose išsakytam požiūriui į tai, kas formuoja žmogaus tapatybę. Už atsakymus, kurie rodo, kad užduotis liko nesuprasta, kai kalbama ne apie tapatybę, o tiesiog komentuojami skaityti tekstai, vertintojai buvo linkę skirti aukštą įvertinimą, jei parašytas ne trumpesnis nei 3 sakinių tekstas:

Sigito Gedos tekste nelabai matau jokio požiūrio arba jis man tiesiog nepriimtinas, nelabai mėgstu o ir nenorėčiau liautis praeities požiūriu, ypač karo laikų. O Dalios Žemaitytės teksto pritariu, internete gali rasti visokios informacijos, gali ji būti ir teisinga, bet gali tave nuvesti priešingu keliu. Bet jeigu moki ieškoti, žinai patikimas svetainės, manau galima išvengti nepatikimos informacijos. (II srautas, 6 klausimas, skirti 3 taškai).

² I srautas. 6. Remdamiesi abiem tekstais, rišliai ir argumentuotai atsakykite, ar pritariate nuomonei, kad gamtos ir žmogaus santykiai prilygsta „žmogaus su žmogumi santykių vertei“. Jūsų atsakymas turėtų tilpti jam skirtoje vietoje, tačiau būti ne trumpesnis nei trys sakiniai. Rašydami atkreipkite dėmesį į kalbos taisyklingumą.

II srautas. 6. Rišliai ir argumentuotai atsakykite, ar pritariate šiuose tekstuose išsakytam požiūriui į tai, kas formuoja žmogaus tapatybę. Jūsų atsakymas turėtų tilpti jam skirtoje vietoje, tačiau būti ne trumpesnis nei trys sakiniai. Rašydami atkreipkite dėmesį į kalbos taisyklingumą.

³ Čia ir kitur cituojant mokinių darbus klaidos netaisytos.

Trimis taškais iš keturių vertinta dalis atsakymų, kurie, kaip ir reikalaujama, yra ne trumpesni nei 3 sakinių, tačiau atsakymas formuluojamas ne visai aiškiai, argumentavimas turi trūkumų, savo požiūriui pagrįsti mokinys renkasi vieno, o ne abiejų tekstų medžiagą:

Žmogaus su žmogumi santykių vertę galima lyginti su gamtos ir žmogaus santykiais, nes žmonės, kenkdami gamtai, prastina kitų žmonių gyvenimo sąlygas. Žmonių kenkimas gamtai kelia tarpusavio konfliktus, pavyzdžiui, Vinco Krėvės kūrinys „Skerdžius“ Grainius ir Lapinas nesutaria dėl liepos kirtimo. Betikslis kenkimas gyvybei laikomas imoraliu, todėl žmonės vengia tų, kurie taip elgiasi. (I srautas, 6 klausimas, skirti 3 taškai).

Vertinant šią užduotį, atkreiptinas dėmesys, kad tai vis dėlto ne teksto kūrimo, o teksto suvokimo užduotis, todėl pirmiausia ir derėtų atkreipti dėmesį į tai, kaip mokiniai suprato tekstą, koks jų santykis su tekstu.

Klausimų, į kuriuos prašoma atsakyti trumpai ir konkrečiai, nereikalaujama argumentavimo arba tektų lyginimo, vertinimas kito ne taip žymiai.

2. Teksto kūrimo vertinimas

Teksto turinio vertinimas

Iš naujo vertinant teksto kūrimo užduotį pastebėta, jog taškais įvertinti ir tokie darbai, kurie parašyti, nesavarankiškai: analogiški tekstai rasti interneto svetainėse, kai kuriais atvejais PUPP rašiniai sukomponuoti iš kelių internete rastų tekstų. Besikartojantys tokie atvejai ir ypač tie patys nuplagijuoti rašiniai rodo, jog vertinimo nuostatos nevertinti nuplagijuotų darbų ne visada buvo laikomasi. Aukščiau pateiktoje diagramoje matyti, jog esama darbų, kurių įvertinimai sumažėjo net 26 taškais. Manytina, jog tai ir yra darbai, kuriems vertintojai skyrė taškus už nuplagijuotus darbus, o vertinant iš naujo į plagijavimą atkreiptas dėmesys.

Temos suvokimo ir plėtojimo kriterijaus duomenys 1 lentelėje rodo, jog vertinant šiuo aspektu sutapo 66,5 proc. darbų. Vertinant iš naujo vidutiniškai rezultatas sumažėjo 0,24 taško arba pasikeitė vidutiniškai 0,42 taško, neatsižvelgiant į tai, ar taškų skaičius padidėjo, ar sumažėjo. Daugiausia šio kriterijaus vertinimo nesutapimų radosi dėl to, jog vertintojų taškai buvo skirti nepakankamai tiksliai laikantis vertinimo instrukcijos. Temos aspektai įvertinti kaip tinkami temai atskleisti, nors darbe nuo temos nuklystama arba ji menkai suprantama, tema neišplėtojama, nagrinėjama vienu aspektu.

Pavyzdžiui, rašinyje „Kuo meilė praturtina žmogų?“ 4 taškais įvertintas temos suvokimas ir plėtojimas reiškia, jog tema, laikantis vertinimo instrukcijos, „suvokta ir tinkamai plėtojama“, o jos „esmei atskleisti pasirinkti tinkami aspektai“, tačiau vertinant iš naujo paaiškėjo, jog tema ne visai suprata, pasirinkti aspektai ir rašinio išvada rodo, jog nuo temos nuklystama: pagrindinė rašinio mintis – *meilės reikia, tačiau ji ne visada naudinga*; pasirinkti aspektai – *mylėdamas žmogus būna įvertinamas* (aspektas nagrinėjamas pasitelkiant Prometėjo mitą) ir *perdėta meilė nuodinga* (aspektas nagrinėjamas pasitelkiant Narcizo mitą). Daroma išvada, jog *ne visokia meilė yra teisinga ir gerbiama*.

Temos „Ar elgtis garbingai lengva?“ darbuose nutolstama nuo temos, ji nesuprasta (garbingumas painiojamas su garbe, garbės troškimu ir pan.), nenagrinėjama, ar lengva taip elgtis, nukrypstama į svarstymus, kas yra garbingas elgesys, arba aptariama kita tema, pateikiama pavyzdžių, tačiau aspektai neformuluojami, nepaisant to, neretai temos suvokimas ir plėtojimas įvertintas 3 taškais:

Elgtis garbingai dažnai reiškia sakyti tiesą, nemeluoti.

Šiais laikais žmonės yra labai savanaudiški, viena iš garbės išraiškų visada buvo dėti pastangas dėl kitų.

Garbės samprata keitėsi nuo antikos laikų. Tais laikais garbingais buvo laikomi tie, kurie padėdavo kitiems kaip Heraklis nudobdamas Nemėjos liūtą <...>“.

Tam tikri kriterijai būdingi ir šiais laikais. Stojant į universitetą ar ieškant darbo yra atsižvelgiama, ar kandidatas užsiima savanoriška veikla. Tai pozityviai vertinama.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal vertinimo instrukciją 3 taškai skiriami, jei tema „iš esmės suvokta, aspektai pasirinkti tinkamai, jie analizuojami, tačiau ne visur pavyksta išvengti paviršutiniškumo“.

Teiginių pagrindimo, argumentų tinkamumo ir vertės ekspertų siūlomi ir mokyklose skirti įvertinimai sutapo 63,7 proc. darbų (1 lentelė). Vertinant iš naujo vidutiniškai šio kriterijaus rezultatas sumažėjo 0,27 taško arba rezultatas pakito 0,44 taško, neatsižvelgiant į tai, ar taškų skaičius padidėjo, ar sumažėjo. Daugiausia nesutapimų radosi vertinant rašinius, kuriuose suformuluoti teiginiai grindžiami, nors pagrindimas paviršutiniškas, pasakojamas pasirinktų kūrinių turinys. Nepaisant to, mokyklose šie darbai aptariamam aspektu įvertinti yra 4 arba 5 taškais. Pavyzdžiui, rašinyje „Ar jautrumas tebėra vertybė“ vienoje dėstymo pastraipoje teigiama, kad jautrumas yra vertybė, teiginys grindžiamas pasitelkiant J. Grušo kūrinį „Meilė, džiazas ir velnias“, tačiau iš esmės pasakojama jaunuolių istorija, rašoma, kad Beatričė savo jautrumu stengiasi padėti kitiems ir nugalėti blogį. Antroje pastraipoje teigiama, jog jautrumu žmonės skleidžia grožį, tačiau šis teiginys nepagrindžiamas, svarstoma, jog be jautrumo nebūtų mėgstamų dainų ir paveikslų. Už teiginių pagrindimą, argumentų tinkamumą ir vertę skirti 5 taškai. Vertinimo instrukcijoje 5 taškų vertinimas aprašytas taip: „Visi teiginiai puikiai pagrindžiami, remiantis literatūros (kultūros) žiniomis ir savo patirtimi. Argumentai parinkti taikliai; jų parinkimas rodo mokinio brandą, išprusimą, konteksto išmanymą.“

Vertinimo instrukcijoje numatyta, kad teiginių pagrindimas, argumentų tinkamumas ir vertė 2 taškais vertinama tuo atveju, jei „argumentai formalūs, paviršutiniški“ arba „ne visi teiginiai pagrįsti“, tačiau esama darbų, kurie šiuo aspektu vertinami 2 taškais, nors suformuluoti teiginiai neargumentuojami, nesiremiami kultūrine ar asmenine patirtimi, tuščiažodžiaujama, vietoje argumentavimo – bendro pobūdžio svarstymai:

Meilė suteikia įvairovės. Kai myli, gyvenimas tampa šviesesnis, nes dažnai svajoji apie mylimą žmogų. (Rašinys „Kuo meilė praturtina žmogų?“).

Sąžiningas, nesavanaudiškas elgesys dėl kitų yra garbingas. Žmogaus prigimtis – pirmiausia pasirūpinti savimi, savais prioritetais. Dėl šios priežasties dažnai įskaudinami aplinkiniai, kurie nesilaukia supratimo, paguodos ar pagalbos. Savų

tikslų siekimas negarbingomis priemonėmis visuomet buvo viena didžiausių visuomenės problemų. (Rašinys „Ar elgtis garbingai lengva?“).

Mokinio individualybės atsiskleidimo vertinimas sutapo 67,7 proc. darbų (1 lentelė). Vertinant iš naujo vidutiniškai rezultatas mažėjo 0,14 taško arba, neatsižvelgiant į tai, ar rezultatas didėjo, ar mažėjo, pakito 0,35 taško. Būdingesni vertinimo nesutapimo atvejai, kai nesilaikoma vertinimo instrukcijos ir taškai skiriami, nors darbe nėra (pakankamai) mokinio individualumo apraiškų. Pavyzdžiui, gana dažnai 3 taškais vertinti tipiški darbai, kuriuose schematiškai laikomasi pasirinkto žanro reikalavimų, individualumo nėra nei raiškos, nei turinio požiūriu – tiesiog pasakojama asmeninė istorija, aptariama kasdienė ar mokiniui įsiminusi praeities patirtis. Pažymėtina, kad ši situacija dažnesnė mokiniui pasirinkus rašyti dienoraštį ar laišką, tarsi šių žanrų pasirinkimas jau savaime garantuotų didesnę kūrybingumą, tad ir geresnę įvertinimą. Galima daryti išvadą, kad nepakankamai atsižvelgiama į vertinimo instrukcijoje pateikiamą taškų aprašą: „ryškiai atsiskleidžia mokinio mąstymo ir raiškos individualumas“, „idėjos perteikiamos originaliai komponuojant tekstą“.

2 taškais įvertinta dalis darbų, kuriuose siekiama tinkamai nagrinėti temą, tačiau rašoma stereotipiškai ir minties, ir raiškos požiūriu. Vertinimo instrukcija 2 taškų vertinimą aprašo taip: „atsiskleidžia mokinio mąstymo / raiškos individualumas“.

Neretai, vertinant šiuo aspektu, 0 taškų skirta silpnesnio turinio ir žemesnio raštingumo darbams, nors juose galima matyti siekį temą nagrinėti individualiai, stengiamasi remtis ir kultūrine, ir asmenine patirtimi, mąstyti individualiai, kūrybiškai. Pavyzdžiui, rašinyje „Ar jautrumas tebėra vertybė?“ aptarus vieną požiūrį, pristatomas ir kitas, pripažįstama, kad jautrumas ne visada vertybė, turi ir teigiamų, ir neigiamų požymių, pastebimas asmeninis mokinio santykis su tema; kitame tos pačios temos darbe mokinys svarsto apie tai, kaip nejautrūs žmonės tampa „šaltais narcizais“, remiantis J. Biliūno novele „Ubagas“ pagrindžiama mintis, kad jautrus žmogus galvoja apie kitą, daroma išvada, jog tai yra vertybė. Sekant vertinimo instrukcija, 0 taškų skiriama darbui, kuriame „neatsiskleidžia individualus mokinio mąstymas“.

Teksto struktūros ir kalbinės raiškos vertinimas

Teksto struktūros ir nuoseklumo vertinimo rezultatai sutampa 80,5 proc. darbų. Vertinant iš naujo rezultatai vidutiniškai mažėjo 0,07 taško, neatsižvelgiant į rezultato didėjimą ar mažėjimą, pakito 0,20 taško. Dažnesni nesutapimo atvejai, kai 2 taškai skiriami už darbą, kurio struktūra tinkama tik formaliai: rašinys suskaidytas į 4 ar 3 panašaus ilgio pastraipas, tačiau dėstymo pastraipos nesiskiria nuo įžangos ir apibendrinimo. Visame darbe kartojamos tos pačios bendros frazės (pavyzdžiui, apie tai, kas yra meilė ir kuo ji svarbi). Kitais atvejais 2 taškais vertinama darbo struktūra, nors apibendrinamoji pastraipa rašiniui netinkama, neapibendrina to, kas dėstyme nagrinėta („Mano nuomonė yra šitokia kad

garbingai elgtis nie kiekvienas žmogus gali, priklausomo nuo jo charakterio. O kaip jūs manote ar elgtis garbingai lengvai?“). Paskutinėje rašinio pastraipoje apibendrinti du aspektai („Kai kuriems žmonėms garbingai elgtis yra instinktas, o kai kuriems net sunku suvokti, kodėl taip reikia elgtis.“), nors dėstyje bandomas nagrinėti tik vienas. Vertinimo instrukcija nurodo, kad 2 taškais teksto struktūra ir nuoseklumas vertinamas tuo atveju, kai pasirinkta struktūra tinka teksto žanrui, o tekstas yra nuoseklus.

Vertinant šiuo aspektu, 1 taškas skiriamas daliai darbų, kurie į pastraipas visai neskaidomi, nors vadovaujantis vertinimo instrukcija, kai nepaisoma struktūros ir nuoseklumo reikalavimų, šis kriterijus vertinamas 0 taškų.

Esama darbų, kurių teksto struktūra ir nuoseklumas vertinamas 0 taškų, nors tekstas formaliai ar su trūkumais skaidomas į pastraipas, turi įžangą ir apibendrinimą. Laikantis vertinimo instrukcijos, kai darbe „bandoma laikytis struktūros reikalavimų“ arba kai „yra nuoseklumo trūkumų“, tokiems darbas neskirtinas vertinimas 0 taškų.

Vertinant iš naujo taip pat pastebėta, jog tuo atveju, jei rašinys turi 1 dėstyimo pastraipą, už struktūrą ir nuoseklumą vertintojai linksta skirti 1 tašką, nors dėstyimo pastraipoje nagrinėjami 2 teminiai aspektai. Jei tokiais atvejais tekstas yra nuoseklus, jis parašytas laikantis žanro reikalavimų, dėstyimo pastraipoje nagrinėjami išskirti teminiai aspektai, tai darbas atitinka 2 taškų vertinimo aprašą.

Stiliaus, žodyno ir sintaksinių formų tinkamumo vertinimas sutampa 60,5 proc. darbų (1 lentelė). Iš naujo vertinant vidutiniškai rezultatas mažėjo 0,08 taško, pakito 0,50 taško, neatsižvelgiant į tai, ar rezultatas tapo aukštesnis, ar žemesnis. Sutapimų dalis rodo, jog šis kriterijus vertintojams kelia klausimų, nors rezultato pokyčiai nėra didžiausi. Šiuo aspektu vertinant aukščiausią įvertinimą mokyklose buvo linkstama skirti darbams, kuriuose vertintojai nepastebi stiliaus (aiškumo, tikslumo) trūkumų. Atkreiptinas dėmesys, jog minėti stiliaus trūkumai nėra vieninteliai minimi stiliaus, žodino ir sintaksinių formų tinkamumo vertinimo apraše. Vadovaujantis vertinimo instrukcija, 5 taškais darbas vertinamas tada, kai „mokinys atskleidžia savo iškalbą ir erudiciją“, kuriamo teksto „žodynas turtingas; sakinių struktūra įvairi“. Esama aukščiausiai (5 taškais) įvertintų darbų, kurių tekstas arba nėra žodingas, sakinių struktūra gana vienoda ar nesudėtinga, darbe nemotyvuotai kartojamos panašios frazės ar sakiniai, kurie nei temos analizei, nei kalbos turtingumui nepadaeda, arba matyti aiškus polinkis tuščiažodžiauti ar įmantrauti:

Kažkada garsus rusų kilmės rašytojas Levas Tolstojus pasakė „Be meilės gyventi lengviau, tačiau be jos nėra prasmės.“ Ir tuomet, šie žodžiai nugulo giliai mano pasąmonėje, kurioje ėmiau svarstyti, ar citatos autorius yra teisus. Juk meilė dažnai būna skaudi, negailestinga, pikta. Dažnai ji sudrasko žmonių širdis į milijoną gabaliukų, tačiau vis tiek daugelis jos trokšta. Kodėl? Ką tokio nuostabaus šis jausmas slepia, kodėl stengiamės jį atrasti visais įmanomais būdais? Dėl ko ryžtamės įbristi į meilės jūrą, jei yra rizika joje nuskęsti? Kuo šis jausmas praturtina žmogų?

Meilė mummyse pažadina rūpestį. Dažniausiai esame linkę rūpintis žmonėmis, kuriems priklauso mūsų širdžių dalelė. Norime jiems padėti paguosti bei suteikti visą pagalbą, kurią tik galime duoti. Norime sugerti jų skausmą tik dėl to, jog vėl išvystume šypseną jų veiduose. Įsitikinau, jog meilė įpila į žmonių vertybių taurę rūpesčio, kai Lietuvos žiniasklaida ėmė platinti nelegaliai veisiamų keturkojų žiaurius gyvenimus. Augintiniai buvo uždaryti narvuose, jiems nebuvo suteiktas vandens ar maisto šaltinis, kačių bei šunų akyse galėjai išvysti tokį didelį skausmą, jog didžioji dalis Lietuvos, tarp jų ir aš, nusprendėme jiems padėti. <...> Mane sujaudino šis įvykis, kadangi pamačiau, kiek daug gėrio bei šilumos slypi Lietuvių širdyse mylimiems augintiniams. Dėl šios nuostabios gyvūnėlių misijos galiu teigti, jog meilė mus išmoko rūpintis kitais.

Kita tendencija – nepelnytai nuvertinamas stilius tuo atveju, kai darbe yra daugiau raštingumo klaidų. Vertinimo instrukcijoje teigiama, kad jei „žodynas turtingas“, „sakinių struktūra įvairi“, bet „gali pasitaikyti tikslumo trūkumų“, skiriami 4 taškai už teksto raišką. 3 taškai skiriami darbui, kuriame „nepakankamai turtingas žodynas“, „sakinių sandara mažai įvairuoja“, pasitaiko tikslumo trūkumų. Pastebėtos raštingumo (rašybos, skyrybos, gramatikos ar žodyno) klaidos turėtų būti vertinamos atskirai ir nedaryti įtakos stiliaus vertinimui. Pateikiamas fragmentas darbo, kurio stilius įvertintas 2 taškais:

Norėdama pasielgti garbingai, Antigonė turi nepaklusti įstatymams ir paaukoti savo gyvybę. Nors Antigonės sprendimas palaidoti savo brolių sulaukė garbės, ji už tai turėjo sumokėti gyvybę, kas pagal žmones yra neteisinga. Visi žinojo, kad Kreontas yra neteisingas, įvesdamas įstatymus, kurie prieštarauja dievų įsakymams ir papročiams, bet jie bijojo pasipriešinti Kreontui ir užsitraukti mirties bausmę, todėl pasielgė negarbingai ir nepadėjo Antigonei žinodami, kad ji teisi.

Laikantis vertinimo instrukcijos, 2 taškai skirtini tuo atveju, kai ne tik „pasitaiko aiškumo, sklandumo, sakinių struktūros trūkumų“, bet ir „žodynas ribotas“, „sakinių sandara neįvairi“, o tikslumo trūkumų yra daug. Šiuo atveju skyrus 2 taškus darbas nepelnytai nuvertintas.

Iš naujo vertinant pastebėta darbų, kurių stilius įvertintas 0 taškų tuo atveju, kai yra išties nemažai trūkumų, raštingumo klaidų:

Ši grožį gali pastebėti tik tyrą širdį ir jautrią sielą turintys asmenys. Dažnai gamtos ypatumai paliečia žmogų ir įkvėpia jį kūrybinės dvasios. Kūryba neatsiejama gyvybės forma. Žmonės kūrė nuo pat egzistencijos pradžios, tai galime išvysti archajiniuose piešiniuose ant uolų sienų, kurie buvo sukurti prieš keturiasdešimt tūkstančių metų arba visų pasaulio tautų dainose. Noras atiduoti pasauliui tai, ką iš jo gavo, jį pagarbinti, išaukštinti, išreikšti meilę niekur nedingo. (Rašinys „Ar jautrumas tebėra vertybė“)

Sekant vertinimo instrukcija, 0 taškų skiriama tuomet, kai „sunku suprasti turinį“, „sakiniai neaiškios struktūros“. Šio darbo turinys yra suprantamas, stengiamasi laikytis suprantamos sakinių struktūros, todėl skiriant 0 taškų darbas nepelnytai nuvertinamas.

Raštingumo (gramatikos, žodyno, rašybos, skyrybos) vertinimas

Mažiausiai sutapo ekspertų ir mokyklų atliktas raštingumo vertinimas. Šio kriterijaus vertinimo nesutapimo priežastis aptarti problemiška: rašybos, skyrybos ir gramatikos, žodyno klaidos nėra atskiriamos, jos vertinamos kaip viena klaidų grupė. Vis dėlto akivaizdu, kad kai kurių neatitikimų yra

atsiradę dėl vertinimo atidumo trūkumo. Dalyje darbų mokinių nesuskaičiuoti žodžiai ir nepažymėta 200 žodžių riba. Ekspertų siūlomų ir mokytojų skirtų vertinimų nesutapimai leidžia manyti, jog pasitaiko atvejų, kai vertintojai skaičiuoja klaidas ne iki 200 žodžių ribos, o iki teksto pabaigos, todėl ilgesniuose rašiniuose raštingumas įvertinamas 0 tašku. Tokiuose darbuose suskaičiavus žodžius iki 200 žodžių ribos mokiniui už raštingumą turėtų būti skiriama taškų. Atkreiptinas dėmesys į penktą vertinimo instrukcijos pastabą: „Gramatikos, žodyno, rašybos, skyrybos ir stiliaus klaidos skaičiuojamos tik 200 žodžių apimties teksto dalyje.“

IV. IŠVADOS

1. Statistinė analizė rodo, kad iš naujo įvertinus 5000 atsitiktinai atrinktų lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo darbų (atvirųjų teksto suvokimo užduoties klausimų ir teksto kūrimo užduočių) nemažos darbų dalies rezultatai pakito. Beveik 88 proc. teksto suvokimo ir 52 proc. teksto kūrimo darbų vertinimai sutapo arba skyrėsi vienu tašku. 48 proc. teksto kūrimo darbų vertinimas skiriasi daugiau nei 1 tašku.

2. Vertinant iš naujo dalies darbų vertinimas nesikeitė, o nesutampančio vertinimo taškų skaičius ir didėjo, ir mažėjo (rašinių taškų skaičius mažėjo iki 26, kilo iki 17 taškų), tačiau ir teksto suvokimo atvirųjų klausimų, ir teksto kūrimo užduočių visų kriterijų taškų skaičius vidutiniškai sumažėjo.

3. Teksto suvokimo užduotyje taškų skaičius mažiausiai kito vertinant atsakymus, kuriuose reikalaujama konkretaus atsakymo ir kurie vertinami 1 tašku (tokių atsakymų vertinimas sutapo daugiau nei 96 procentais). Taškų skaičius daugiausiai kito vertinant tas užduotis, kuriose reikia argumentuotos nuomonės, rėmimosi perskaitytų tekstų medžiaga, gebėjimo lyginti tekstus.

4. Teksto kūrimo užduotyje vertinimas mažiausiai kito skiriant taškus už teksto struktūrą ir nuoseklumą. Tai gali būti susiję ir su tuo, kad maksimalus šio kriterijaus vertinimo taškų skaičius yra tik 2, o taškų aprašas vertintojams yra aiškus.

5. Analizė rodo stiliaus vertinimo problemišumą. Vertintojai linksta suskaičiuoti stiliaus trūkumus ir įvertinti pagal juos, tačiau žodyno turtingumas, sakinio struktūros įvairumas taip pat yra požymiai, kurie lemia stiliaus kokybę ir turėtų būti vertinami.

6. Gana keblu vertinti mokinio individualybės atsiskleidimą. Geresnio turinio ir aukštesnio raštingumo darbams linkstama už šį kriterijų skirti, o silpnesniems darbams, ypač jei daug raštingumo klaidų, - neskirti taškų.

7. Temos suvokimo ir plėtojimo vertinimo neatitikimų radosi dėl to, kad ne visada atkreiptas dėmesys į aspekto tinkamumą temai ir temos analizės brandumą. Aukštai įvertinta dalis rašinių, kuriuose nuo temos nuklystama, ji suprasta iš dalies, painiojamos svarbiausių temos žodžių reikšmės. Teiginių

pagrindimas per aukštai įvertintas tų darbų, kuriuose vietoje argumentų – bendro pobūdžio svarstymai, nesiremiam literatūros (kultūros) žiniomis.

8. Mokytojai vertindami PUPP rašinius nepakankamai atskiria vertinimo kriterijus, aspektus viena nuo kito, todėl pasitaiko atvejų, kai už tą pačią klaidą mokinys nubaudžiamas du kartus arba vieno kriterijaus trūkumai daro įtaką kito kriterijaus vertinimui.

9. Dalies teksto kūrimo darbų vertinimas keitėsi iš esmės dėl to, jog nebuvo laikytasi sutarimo nevertinti nuplagijuotų darbų.

V. REKOMENDACIJOS

1. Turėtų būti vykdoma PUPP vertinimo kokybės stebėseną, kurios dalimis turėtų tapti darbų vertinimas iš naujo, vertinimo kokybės analizė. Mokykloms, susidūrusioms su vertinimo kokybės problemomis, turėtų būti teikiama pagalba organizuojant ir vykdant tam skirtus mokymus.

2. PUPP vertinimo patikimumas priklauso nuo vertinimo kokybės situacijos bendrojo ugdymo mokyklose. Vienas iš būdų didinti vertinimo kokybę – visos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose dirbančių vertintojų bendradarbiavimas. Organizuojamų mokymų metu atrasti susitarimai dėl vienodai suprantamų kriterijų ir nuostata jų laikytis palengvintų vertinimo procesą ir didintų vertinimo patikimumą. Todėl vertinimo standartizavimo seminarai prieš pradėdant vertinti PUPP ir vertintojų konsultacijos vykstant vertinimui turėtų vykti kasmet.

3. Vertinimo neatitikimų daugėja, kai vertinama sudėtingesnė, įvairesnių gebėjimų reikalaujanti užduotis, ypač, kai taškų skaičius, skiriamas užduočiai ar vertinamam kriterijui, yra daugiau nei 1–2 taškai. Rengiant vertinimo instrukcijas siektina kuo tikslesnio ir aiškesnio tokių užduočių vertinimo aprašo, nes galimybė skirtingai interpretuoti kriterijų ar atsakymo tinkamumą didina vertinimo neatitikimų galimybę, mažina vertinimo patikimumą.